

Проблеми зайнятості сільської молоді в Україні

Під час роботи 100-ї Міжнародної конференції праці у червні 2011 року було представлено доповідь Міжнародної організації праці (далі МОП) «Молодіжна зайнятість у країнах Східної Європи: криза всередині кризи», в якій проаналізовано стан досліджуваної проблеми по вісьмох країнах Східної Європи і Кавказу (Вірменії, Азербайджані, Білорусі, Хорватії, Грузії, колишній Югославській Республіці, Македонії, Республіці Молдова й Україні). У цих країнах у 2009 році середній рівень зайнятості населення становив 49,6%, що на 15% менше, ніж у 27 країнах ЄС (64,6%). За 2007 – 2009 роки зростання зайнятості молоді спостерігалось лише у Вірменії та Білорусі. В Україні відмічено найбільший приріст молодих безробітних – 4,9%¹.

Для України створення належних робочих місць для молодих жінок і чоловіків, які щорічно вступають на ринок праці, також є важливим елементом розвитку у напрямі процвітання економіки, більшої справедливості в суспільстві та зміцнення демократії. Становлення молоді на ринку праці впливає на життя людей, їхніх сімей і країн, воно здатне викликати серйозні наслідки для молодих людей, у тому числі пов'язані з ризиком бідності та втрати цінних навичок, талантів, енергії.

Значний внесок у дослідження питань зайнятості молодого населення України, формування й розвитку молодіжного ринку праці здійснили такі вітчизняні вчені, як Н. Анішина, І. Бондар, М. Долішній, Л. Ільїч, Т. Кір'ян, С. Коваль, А. Колот, Е. Лібанова, В. Рябоконт, Л. Ткаченко, А. Чикуркова, К. Якуба та ін. Накопичений науковий поте-

нціал є ґрунтовною базою для подальшого дослідження проблем місця і ролі молоді на ринку праці України.

Мета статті – дослідження сучасного стану, тенденцій та закономірностей зайнятості молоді України, аналіз проблем розвитку вітчизняного й світового ринку праці та окреслення основних напрямів розв'язання проблеми молодіжної зайнятості.

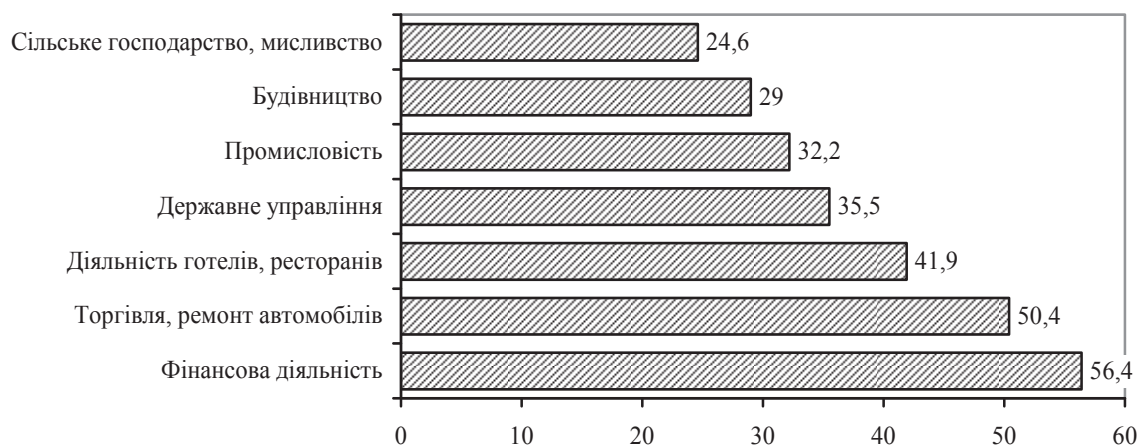
Із 20 млн працездатних громадян України офіційно працюють лише 13 млн. Поза легальним ринком праці перебуває близько 5 млн осіб. Кожна п'ята молода людина до 25 років не має роботи, 40% випускників вузів влаштовуються на роботу не за одержаним фахом. Шанс підвищити кваліфікацію має лише один із десяти штатних працівників у середньому раз на 11 років (тоді як у Європі – раз на п'ять років)².

Фінансова криза 2008–2009 років найбільше вразила молодь, обмеживши їй доступ до зайнятості. На рисунку наведені дані щодо питомої ваги найманих працівників у віці 15–34 років до облікової чисельності штатних працівників за видами економічної діяльності в Україні.

В Україні у 2010 році чисельність найманих працівників у віці 15–34 років за всіма видами економічної діяльності становила 3490,1 тис. осіб, або 31,7% до облікової чисельності штатних працівників. У галузі «Сільське господарство, мисливство та лісове господарство» працювало 145,8 тис. молодих працівників, або 24,6% від облікової чисельності найманих працівників. Це найнижчий показник порівняно з іншими видами економічної діяльності. Так, у фінансовій діяльності вона становить 56,4%, у промисловості – 32,2, у діяльності готелів та ресторанів – 41,9, у торгівлі та сфері обслуговування – 50,4%.

¹ Молодежная занятость в странах Восточной Европы: кризис внутри кризиса / Справочный доклад к неофициальной встрече министров труда и социального обеспечения в ходе 100-й сессии Международной конференции труда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/ed_emp/documents/meetingdocument/wcms_166533.pdf

² Азаров М.Я. Потрібні системні зміни / М.Я. Азаров // Праця і зарплата. – 2012. – №14(786). – С. 2.

Питома вага зайнятої молоді в обліковій чисельності штатних працівників за видами економічної діяльності в Україні (на кінець 2010 року)

Головними сучасними проявами деформації українського ринку праці є: 1) низький рівень зайнятості молоді; 2) скорочення кількості й зниження якості робочих місць для молоді; 3) неможливість працевлаштуватися після закінчення вищого навчального закладу за набутою професією; 4) вимоги роботодавців до наявності багаторічного досвіду претендента; 5) низька заробітна плата; 6) звільнення за власним бажанням багатьох випускників із прийнятих на перше робоче місце з наданням дотації роботодавцю; 7) вимушена нелегальна зайнятість молодих осіб.

Щороку до державної служби зайнятості звертається в середньому 5-7% випускників навчальних закладів. Це означає, що після завершення навчання роботу не одержали 56 тис. випускників ВНЗ, 36 тис. – середньотехнічних навчальних закладів і 6 тис. – загальноосвітніх шкіл. Чисельність безробітних в Україні (за методологією МОП) з причини непрацевлаштування після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації з 2000 по 2010 рік коливалася від 18,3 до 16,2 тис. осіб¹.

З іншого боку, для роботодавця також існують проблеми працевлаштування молоді, в тому числі випускників навчальних закладів. Серед них: 1) проблеми, які породжує розрив між системою освіти, підготовки й перепідготовки кадрів, підвищенням кваліфікації та потребами економіки (ринком

праці); 2) недостатній розвиток системи стимулювання бізнесу до легального працевлаштування молоді, сплачування соціальних і пенсійних внесків; 3) низька якість одержаних знань, незадоволеність роботодавців якістю підготовки сучасних випускників; 4) завищена самооцінка молоді щодо власних можливостей на ринку праці; 5) криза настроїв молоді, високий рівень її неактивності (велика частка молодих осіб, які не навчаються й не працюють); 6) неправильний вибір майбутнього фаху молодих українців.

Мешканці села – це специфічне за родом заняття і способом життя суспільство, яке значною мірою відокремлене від мешканців міста й за рахунок ведення натурального господарства, – від економіки країни. Рівень зайнятості та рівень безробіття населення України за місцем проживання й віковими групами наведено у таблиці 1.

За даними Державної служби статистики України, рівень зайнятості серед осіб віком 25–29 років був вищим, ніж у середньому в Україні та становив у міських поселеннях 72,4%, у сільській місцевості – 71%. Серед молоді віком 15-24 роки ці показники становили – відповідно, 29,4 і 42,3%. Молодь у цьому віці навчається і не має стійких конкурентних переваг на ринку праці, що й зумовлює низький рівень зайнятості серед цієї вікової групи.

¹ Допомога служби зайнятості молодим українцям // Праця і зарплата. – 2012. – №13(785). – С.4.

1. Рівень зайнятості населення України за місцем проживання та віковими групами у 2010 р.¹

Вікові групи	Рівень зайнятості (у % до чисельності всього населення відповідної вікової групи)			Рівень безробіття за методологією МОП (у % до чисельності економічно активного населення відповідної вікової групи)		
	міські поселення	сільська місцевість	(+, -) %	міські поселення	сільська місцевість	(+, -) %
Усього у віці 15 – 70 років	56,8	62,7	5,9	8,6	7,1	-1,5
15 – 24	29,4	42,3	12,9	20,2	12,6	-7,6
25 – 29	72,4	71,0	-1,4	10,3	8,4	-1,9
30 – 34	77,7	74,4	-3,3	7,9	7,9	0
35 – 39	80,3	77,1	-3,2	7,3	8,7	1,4
40 – 49	78,7	79,4	0,7	6,9	6,5	-0,4
50 – 59	58,9	67,1	8,2	5,6	4,8	-0,8
60 – 70	15,8	41,3	25,5	0,1	-	-0,1

В економіці Харківської області станом на 01.01.2011 року було зайнято 202,4 тис. осіб віком 15-34 роки, що становило 30,1% до загальної облікової чисельності найманих працівників. По сільському господарству, мисливству і лісовому господарству ці показники становили – відповідно, 6841 особу, або 24,2%. Найвищий рівень зайнятості населення спостерігається серед осіб віком

30-34 роки, а найнижчий – у молоді віком 15–24 роки та осіб у віці 60-70 років².

Безробітними у сільській місцевості є, в основному, особи молодого демографічно- і соціально активного віку (випускники загальноосвітніх сільських шкіл, які в період паювання землі не могли бути суб'єктами власників землі й залишилися безземельними).

2. Динаміка чисельності безробітного населення за соціальними групами по Харківській області за 2008–2011 рр.

Показник	Рік				До 2008 р., %
	2008	2009	2010	2011	
Безробітні – всього, осіб	34418	31970	33072	28934	84,1
з них:					
молодь у віці до 35 років, осіб	11522	11567	12442	10804	93,8
у % до чисельності безробітних	33,5	36,2	37,6	37,3	+3,8
особи, які потребують особливого соціального захисту	6029	5682	5549	4407	73,1
вивільнені з економічних причин	1841	3524	2154	1440	78,2
особи, які проживають у сільській місцевості	12877	10375	11909	10760	83,6
у % до чисельності безробітних	37,4	32,5	36,0	37,2	-0,2

Джерело: Розраховано автором на основі даних статистичного бюлетеня «Про соціально-економічне становище Харківської області»

Аналіз даних таблиці 2 показує, що чисельність безробітної молоді у віці до 35 років у Харківській області становила 10804 осіб, або 37,3% до загальної чисельності безробітних, тобто кожний третій безробітний – молода особа віком від 15 до 34 років. За 2008 – 2011 роки частка молоді, яка не має роботи, збільшилася на 4%. Вірогідність безробіття серед молоді значно вища, ніж у дорослих працівників. Рівень її безробіття у світі зафі-

ксовано на позначці 12,7%³. По Харківській області у 2010 році в цілому серед населення працездатного віку рівень безробіття (за методологією МОП) становив 7,7% (проти 8,4% у 2009 р.), водночас серед осіб віком 15–24 роки – 14,7%, 25–29 років – 8,4%. Сільська молодь стала основним джерелом міграційних потоків і поповнення зайнятих у тіньовій економіці. Найнижчим є показник безробіття серед осіб віком 50-59 років – 4,7%⁴.

¹ Складено автором за даними Статистичного щорічника України за 2010 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Державна служба статистики України, 2011. – С. 358.

² Праця Харківської області 2010 / Стат. зб. – Головне Управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uprstat.kharkov.ukrtel.net.

³ Талан М. Міжнародний вимір: глобальні тенденції зайнятості – 2012 / М. Талан, В. Берлінський // Людина і праця. – 2012. – №2. – С.18-19.

⁴ Економічна активність населення Харківської області у 2010 році / Стат. зб. – Головне Управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uprstat.kharkov.ukrtel.net.

Особливістю функціонування ринку праці на селі є зайнятість населення в особистих селянських господарствах (далі ОСГ). Рівень зайнятості по сільській місцевості вищий порівняно із міськими поселеннями (62,7% проти 56,8%), питома вага безробітних у чисельності економічно активного населення в сільській місцевості 7,1%, що на 1,5% менше рівня безробіття у містах. Вважаємо, що фактично стан справ дещо інший і рівень безробіття на селі значно вищий, ніж у містах. Одним із чинників прихованого безробіття є складнощі у реєстрації сільського населення в державній службі зайнятості. Відповідно до Порядку реєстрації, перереєстрації та ведення обліку громадян, які шукають роботу, і безробітних ведення ОСГ вважається основною роботою для члена такого господарства, якщо протягом 12 міс., які передували дню звернення до ДСЗ, він провадив лише діяльність, пов'язану з веденням ОСГ, чи одночасно працював на умовах найму або провадив вид діяльності, визначений ч.3 ст.1 Закону України «Про зайнятість населення», менш як 26 календарних тижнів. Такі члени ОСГ, крім тих, що вперше шукають роботу, не підлягають реєстрації в державній службі зайнятості¹.

Щоб зареєструватися у ДСЗ, громадяни, які втратили роботу в колективних сільськогосподарських підприємствах, мають пред'явити довідку про вихід зі складу його членів, видану підприємством, а колишні члени ОСГ, для яких така робота була основною, крім тих, що вперше шукають роботу, – довідку про припинення ведення ОСГ або про вихід із такого господарства, видану сільською, селищною або міською радою за місцем розташування земельної ділянки².

Проблеми зайнятості молоді на селі посилюються такими факторами, як неможливість у своєму селі знайти прийнятну роботу і забезпечити належний рівень матеріального статку собі та своїй сім'ї; складнощі у зайнятті бізнесом на селі; відсутність перспектив і можливості професійного росту; нерозвиненість соціальної інфраструктури, незадовільний благоустрій села. Сільська молодь за своїми поглядами, інтересами, потребами ближча до своїх однолітків, ніж до старшого покоління селян. Тому її переважними намірами є переїзд із села у місто, або за кордон.

Із села вибуває найбільш освічена, активна й конкурентоспроможна частина молоді.

Село поступається місту за можливостями працевлаштування. Із сільських мешканців, які мають постійну роботу, лише 60% працюють у своєму або у сусідніх селах, 40% працевлаштовані у місті. На початку та в середині 90-х років, за різними оцінками, до 80% сільських домогосподарств були впевнені у тому, що повернення до приватної власності на землю кардинально поліпшить їхнє матеріальне становище. Нині тільки 10% селян вважають, що земля – головне джерело доходу. Більше двох третин нинішніх селян не бажають скуповувати нові ділянки землі, не вирощують продукцію для продажу і не бажають працювати у сільському господарстві. Частка мешканців села, які проти продажу землі, але при цьому не бажають на ній працювати, становить 69%³.

Українським селянам землю повернули тільки формально. Володіння землею не стало гарантією достатку. Земля має стати не економічним проектом, а соціальним проектом за зайнятістю населення.

Указом Президента України від 1 лютого 2012 року схвалено «Стратегію державної кадрової політики на 2012–2020 роки», якою визначено мету, основні цілі, першочергові завдання, на реалізацію яких має бути спрямована державна кадрова політика⁴.

Стратегією державної кадрової політики з метою поліпшення зайнятості населення передбачено виконання таких завдань, як гарантоване забезпечення молоді першим робочим місцем, формування здатності населення до трудової мобільності, здобуття нових знань, умінь, навичок відповідно до вимог інноваційних тенденцій розвитку економіки, створення механізму професійної адаптації новопризначених працівників на робочому місці шляхом запровадження системи наставництва.

Стосовно розв'язання проблем зв'язку якості освіти й потреб ринку праці серед основних завдань Стратегії державної кадрової політики визначено прогнозування потреб у підготовці кваліфікованих робітничих кадрів і фахівців з вищою освітою в усіх сферах за-

¹ Праця і зарплата. – 2011, 21 груд. – №47 (771). – С. 23.

² Там само.

³ Соціологічне обстеження Інституту Горшеніна // Коментарі. – 2011, 20 трав. – №20. – С. 18-23

⁴ Стратегія державної кадрової політики на 2012 – 2020 роки / Схвалено Указом Президента України від 1 лют. 2012 року №45/2012 // Людина і праця. – 2012. – №3. – С.43-46.

безпечення життєдіяльності держави, розроблення національної системи оцінювання якості освіти, реформування системи професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти з метою забезпечення здобуття якісної освіти, удосконалення законодавства з метою спрощення умов і процедури ліцензування діяльності з надання освітніх послуг для забезпечення оперативного реагування навчальних закладів на потреби ринку праці.

В Україні нині обговорюється питання щодо запровадження ваучерної системи одержання якісних професійних знань у кращих вищих навчальних закладах за рахунок коштів фонду державного центру зайнятості, що також сприятиме співіснуванню ринку праці й ринку освітніх послуг. За таких умов безробітний зможе одноразово одержати всю суму допомоги по безробіттю з розрахунку на рік для оплати свого професійного навчання в обраному навчальному закладі під гарантоване працевлаштування в Україні.

Важливим кроком до створення в Україні нової системної державної політики у сфері зайнятості населення може стати розробка нової редакції проекту Закону України «Про зайнятість населення».

Комплексний підхід щодо розв'язання проблем молодіжної зайнятості має поєднувати допоміжні заходи макроекономічної політики та адресні підтримки, бути спрямованими водночас на попит і пропозицію праці, на кількість та якість робочих місць. Основними напрямками формування нової кадрової політики щодо розв'язання проблем зайнятості молоді, охоплення зайнятстю молодих фахівців є:

1) збільшення кількості робочих місць із високим рівнем оплати праці й високими якісними характеристиками;

2) гарантування роботи молодим фахівцям; удосконалення механізму переходу молоді від навчання до трудової діяльності;

3) заінтересованість роботодавців у створенні нових робочих місць для працевлаштування молоді на перше робоче місце за рахунок введення стажування студентів стаціонару вищих і професійно-технічних навчальних закладів у роботодавця у період навчання; стимулювання підприємств, які беруть на роботу молодих спеціалістів, зменшенням податкового навантаження;

4) наближення ринку освітніх послуг до ринку праці; запровадження практики контрактів (договорів) між підприємцем та працівником щодо навчання; направлення центром зайнятості молоді на професійну підготовку, перепідготовку й підвищення кваліфікації згідно з потребами ринку праці;

5) надання допомоги Державним центром зайнятості молоді в підборі відповідної роботи, залучення її до участі в оплачуваних громадських роботах (благоустрій населених пунктів, догляд за самотніми особами похилого віку, участь у ліквідації наслідків стихійного лиха тощо);

6) запровадження в Україні ваучерної системи одержання якісних професійних знань у кращих вищих навчальних закладах за рахунок коштів ДЦЗ;

7) участь молоді у семінарах, ярмарках вакансій; інформаційна і матеріальна підтримка (одноразова виплата допомоги по безробіттю для відкриття власної справи) безробітних селян;

8) проведення заходів щодо попередження можливого приходу безробітної молоді на ринок праці, а саме профорієнтаційні послуги ДЦЗ із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, встановлення в школах програмно-апаратних комплексів для профорієнтації молоді.

Проаналізовано показники зайнятості молоді, проблеми працевлаштування на роботу випускників, відображено риси деформації ринку праці. Особливу увагу приділено зайнятості молоді в сільській місцевості, показано її специфічні особливості, проведено порівняльний аналіз питомої ваги зайнятості молоді по різних галузях економіки. Розроблено основні напрями розв'язання проблем молодіжної зайнятості в Україні.

Проанализированы показатели занятости молодежи в Украине, проблем трудоустройства на работу выпускников, отображены черты деформации рынка труда. Особое внимание уделено занятости молодежи в сельской местности, показаны ее специфические особенности, проведено сравнение удельного веса занятой молодежи по разным видам экономической деятельности. Разработаны основные направления решения проблем занятости молодежи в Украине.

The analysis of indicators of employment of youth in Ukraine is conducted; employment problems for work of graduates is carried out, lines of deformation of a labour market are displayed. The special attention is given to youth employment in rural areas, its specific features are shown, comparison of specific weight of busy youth on different types of economic activity is carried out. The main directions of the solution of problems of employment of youth in Ukraine are developed.

*